

VELİD b. UKBE

nakleden İbn Cerir et-Taberî konu üzerinde ayrıntılı biçimde durmuş, Velîd'in aslında içki içmediği, kendisine düşman olan bazı kimselerin iftiralara kurban gittiği ve yalancı şahitler marifetiyle ona had cezası uygulandığı sonucuna varmıştır (*Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, II, 608-612). Hadiseden sonra bu konu Kûfe'de uzun süre tartışılmış ve halkın büyük bir kısmı Velîd'e haksızlık yapıldığına inanmıştır. Olayın gerçekleştiği konusunda kuşku uyandıran hususları dikkate alan İbn Hacer el-Askalânî, Velîd'le ilgili her rivayeti nakleden İbn Abdülberr'in tutumunu tenkit etmiş, şüphe emâresi taşıyan bu tür olaylara ve rivayetlere karşı susmanın daha doğru olacağını söylemiştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 127).

Kaynaklarda Velîd b. Ukbe'ye nisbet edilen bazı şiirler onun Muâviye b. Ebû Süfyan'ın Hz. Ali'ye karşı tahrik ettiğini göstermekteyse de hadis âlimleri, Velîd'in tövbe etmesi ihtimali bulunan, ayrıca rivayetle doğrudan ilgili olmayan bu davranışını bir sahâbînin adâletini sorgulamayı gerektirecek nitelikte kabul etmemişlerdir. Velîd üzerinde en çok, Mustalikoğulları'na gönderildiğinde yanlış davranması ve bu olaydan hemen sonra inen âyetle fâsık diye nitelendirilmesi sebebiyle durulmuştur. Bazı fırkalar ve şahıslar onun sahâbîliğinin ve adâletinin sorgulanması gerektiğini, rivayetlerinin ancak araştırıldıktan sonra alınabileceğini, bundan hareketle bütün ashabın adâlet açısından tekrar incelenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Ancak muhaddisler ve Ehl-i sünnet âlimleri, Velîd'in fâsık şeklinde nitelendirildiği olaydan sonra da Hz. Peygamber'in yanında bulunduğunu, müslümanlar arasında hayatını sürdürdüğünü, kumandanlık ve zekât memurluğu gibi görevlerde titiz davranan Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in kendisine görev verdiğini, gerçekleştirdiği fetihlerle İslâm'a önemli katkılar sağladığını dikkate almışlar, bu hususların onun mümin olduğuna ve hatasından döndüğüne işaret ettiğini, dolayısıyla sahâbîliğinin sorgulanmasına gerek görülmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca Velîd'in hadis uydurmadığı, kendisinden nakledilen ve zayıf olduğu söylenen iki rivayetin başkaları tarafından da nakledildiği ifade edilmiştir (geniş bilgi için bk. Efendioğlu, s. 407-413). Velîd b. Ukbe hakkında Adem Dölek "el-Velîd b. Ukbe'nin Hayatı ve Sahâbe Adâleti Açısından Değerlendirilmesi" (*Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/1, Sivas 2002, s. 93-110), Ahmed Ab-

düllatîf Hanefî Muhammed "el-Velîd b. 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt hayâtühü-velâyetühü'l-Kûfe" (*el-Mecelletü't-Târihiyyetü'l-Mısriyye*, sy. 43 [Kahire 2005], s. 351-441) adıyla birer makale kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 199, 204, 279; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 130, 139, 278-279, 631; II, 980-981; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 24-25; VII, 476-477; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 138-140; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 140; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 318-320; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, Beyrut 1411/1991, II, 608-612; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, III, 429-430; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1405/1984, XXII, 149-151; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-sahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 291; İbn Abdülber, *el-İstifâh* (Bicâvî), IV, 1552-1557; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXIII, 218-250; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Ali M. Muavvaz v.dğr.), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), V, 420-422; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 53-61; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, III, 412-416; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 305; VII, 149-151, 155; VIII, 214; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 614-618; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, XI, 125-127; Mehmet Efendioğlu, *Sahâbe'ye Yöneltilen Tenkitler*, İstanbul 2011, s. 403-413.

MEHMET EFENDİOĞLU

VELİD b. UTBE

(الوليد بن عتبة)

el-Velîd b. Utbe b. Ebî Süfyan
Sahr el-Ümevî
(ö. 64/684)

Emevîler'in Medine valisi.

Muâviye b. Ebû Süfyan'ın yeğeni olup Muâviye tarafından 56 (676) veya 57 (677) yılında Mervân b. Hakem'in yerine Medine valiliğine tayin edildi. Bu sebeple Mervân ile Velîd'in arası açıldı. Mervân, Velîd'i Muâviye'nin gözünden düşürmeye çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Velîd 57 (677) ve 58 (678) yıllarında hac emirliği görevini de üstlendi. Bu arada Ebû Hüreyre'nin cenaze namazını kıldırdı ve Muâviye'nin emriyle yakınlarına 10.000 dirhem bağışta bulundu.

Muâviye ölünce oğlu Yezîd, Velîd'e bir mektup yazarak kendi adına Medine halkından biat almasını istedi. Bilhassa daha önce veliahtlığına karşı çıkan Hz. Hüseyin, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer'den biat almasını emretti. Velîd karışıklık çıkmasından endişe ederek Mervân'ı yanına çağırdı ve bu konuda görüşünü sordu. Mervân da Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyr'i hemen çağırmasını, Muâviye'nin ölümü duyulmadan onlardan bi-

at almasını, kabul etmedikleri takdirde boyunlarını vurdurmasını tavsiye etti. Gece-nin geç bir vaktinde Velîd, Hz. Hüseyin ile Abdullah'ı yanına davet ettiyse de onlar, Muâviye'nin öldüğünü ve halkın öğrenmesinden önce kendilerinden biat alınmak istendiğini anladılar. İbnü'z-Zübeyr gizlice Mekke'ye hareket etti. Hz. Hüseyin, Velîd ile görüşmeye gittiğinde Velîd'e gece vak-ti yapılacak biatının bir anlam taşımayacağını ve ertesi gün Medine halkı ile beraber hareket edeceğini söyledi. Sorun çık-masını istemeyen Velîd de biat konusunda önceki fikrini tekrarlayan Mervân'a, "Sen dinimi yıkacak bir şey tavsiye ediyorsun; ben asla Hüseyin'i öldürmek istemem" dedi. Biat etmemeleri halinde Hüseyin ile Abdullah'ın öldürülmesi emrini Velîd'e bizzat Yezîd'in bildirdiğine dair rivayetler de vardır. Sonuçta Velîd, gecele-yin gizlice Mekke'ye doğru yola çıkan Abdullah b. Zübeyr'i yakalamak için adamlarını gönderdiyse de Abdullah ele geçirilemedi. Hz. Hüseyin de 28 Receb 60 (4 Mayıs 680) gecesi yakınları ile beraber Medine'den ayrıldı. Bu gelişmeleri öğrenen Yezîd, Velîd'i valilikten azlederek Amr b. Saîd el-Eşdak'ı Haremeyn valiliğine tayin etti (Ramazan 60 / Haziran 680); Velîd'i de karşısına almamak için Dimaşk'a çağırıp şûra meclisinde görevlendirdi. Amr b. Saîd de kendisinden beklenen icraatı yapamayınca azledilip yerine yine Velîd getirildi. Velîd, Medine'ye gelerek kendine muhalif gördüğü Amr'ın adamlarını yakalayıp hapse attırdı. Konuyu Velîd ile görüşen Amr bir netice alamayınca Dimaşk'a gidip durumu Yezîd'e anlattı. Amr'ın haksız yere azledildiğini anlayan Yezîd, Velîd'i tekrar valilikten azletti (62/682). Bu ikinci valilik döneminde Velîd, Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'nin cenaze namazını kıldırdı ve 61 (681) yılında hac emirliği yaptı. Azledildikten bir süre sonra Dimaşk'a gitti.

Yezîd'in ölümü üzerine tahta geçen oğlu II. Muâviye ile iyi anlaşılan Velîd'in, II. Muâviye'nin hastalığının ilerlemesi veya hali-felikten çekilmek istemesi üzerine ortaya çıkan belirsizlikte bazı Dimaşkılar tarafından hilâfet makamına getirilmek istendiği, ancak onun bunu kabul etmediği ileri sürülür. Velîd'in ölüm tarihi konusunda farklı rivayetler aktarılsa da çoğunluğun görüşü onun, vasiyeti üzerine cenaze namazını kıldırdığı II. Muâviye'nin vefat ettiği gün (7 Receb 64 / 29 Şubat 684) vebadan öldüğü yolundadır. Mes'ûdî, Velîd'in namazı tamamlamadan öldüğünü söyler-

ken diğer kaynaklarda namazdan hemen sonra öldüğü kaydedilir. Velîd, Ümmü Huceyr bint Abdurrahman, Remle bint Saîd b. Âs ve Lübâbe bint Abdullah b. Abbas ile evlenmiştir. Bu evliliklerinden Osman, Muhammed, Hind, Eme, Amr, Kâsım, Fâtıma ve Husayn adında çocukları olmuştur. Onun şair Abdurrahman b. Seyhân el-Muhâribî ile işret meclisleri düzenlediğine dair rivayetler aktarılmaktadır (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, II, 242-245).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 134-135; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 283; V, 38-39; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 132-133; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 224-225, 228-229, 232-233, 235; Belâzûrî, *Ensâb* (Zekkâr), V, 313-317; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 239, 241, 253; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 301, 308-309, 321, 338-341, 343, 474, 477, 478-479, 532-533; Mes'ûdî, *Mürücû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 82; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, II, 242-245; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 42; III, 503, 514, 520, 525; IV, 14-18, 98, 100-102, 110, 130, 146-147, 174; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*³, III, 534; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 293; VII, 284; VIII, 78, 81, 82, 96, 114, 146-148, 162, 212, 215-216.

AHMET ÖNKAL

VELÎD b. VELÎD

(الوليد بن الوليد)

Ebû'l-Velîd el-Velîd b. el-Velîd
b. el-Mugîre el-Mahzûmî
(ö. 8/629 [?])

Sahâbî.

Hâlid b. Velîd'in baba bir kardeşidir. Babası Velîd b. Mugîre, Hz. Peygamber'in ve müslümanların azılı düşmanlarından biriydi. Annesi Ümeyme bint Velîd'in (İbn Sa'd, IV, 131) (veya Âtike / Âmine bint Harmelle) müslüman olduğu zikredilmektedir (İbn Hacer, III, 639). Kureys'in eşrafından olan Velîd, Bedir Gazvesi'nde Abdullah b. Caşş (yahut Selîl / Süleyk el-Mâzinî el-Ensârî) tarafından esir alınarak Medine'ye götürüldü. Bunun üzerine Hâlid ile ana baba bir kardeşi Hişâm Velîd'in fidyesini ödemek üzere Medine'ye geldiler. Abdullah b. Caşş 4000 dirhem fide istedi, ancak Hâlid bunu kabul etmedi. Buna üzülen Hişâm, Velîd Hâlid'in üvey kardeşi olduğu için onun fide ödemek istemediğini söyleyerek Hâlid'e sitem etti. Durumdan haberdar edilen Hz. Peygamber, Velîd'in serbest bırakılması için fide olarak babasının savaş teçhizatını vermeleri gerektiğini bildirdi. Gösterişli bir zırh, miğfer ve kılıçtan ibaret olan bu teçhizat 100 dinar kıymetindeydi. Hâlid'in itirazına rağmen Hişâm bu

teklifi kabul etti. Bazı rivayetlere göre Velîd fidesi ödenip serbest kalınca, bazı rivayetlere göre ise kardeşleriyle birlikte Mekke'ye giderken onların yanından kaçıp Medine'ye döndü ve müslüman olduğunu açıkladı. Hâlid'in, bu durumda babalarının yâdigârını elden çıkarmalarına sebebiyet verdiği yolundaki tepkisi üzerine Velîd, herkes gibi kendisi için de fide ödenmesini istediğini, aksi takdirde Kureys'in "fide vermek istemediği için müslüman oldu" diye dedikodu yapmalarından çekindiğini söyledi. Velîd'in müslüman oluş sürecinde Bedir esirlerine çok iyi davranılmasından ve yiyeceklerin onlarla paylaşılmasından etkilendiği anlaşılmaktadır. Zira Velîd sonraki yıllarda da Bedir'de gördüğü muameleden hep memnuniyetle bahsetmiştir (Vâkîdî, I, 119). Daha sonra Velîd kendilerine güvendiği iki kardeşiyle birlikte Mekke'ye döndü. Hâlid'in onu Mekke'ye zorla götürdüğü yolundaki bilgi (DîA, XV, 289) isabetli değildir. Zira Müslümanlığı kabul ederek Medine'ye gelmiş bir kişinin o dönemde zorla geri götürülmesi mümkün değildir. Mekke'ye varınca akrabaları Velîd'i, aynı kabileden daha önce İslâmiyet'i benimseyerek Habeşistan'a hicret eden ve Mekke'ye döndükten sonra hapis-te tutulan Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Seleme b. Hişâm'ın yanında zincire bağladılar. Böylece Velîd de hicret etmesine izin verilmeden "müstaz'af"lar grubuna dahil oldu. Hz. Peygamber Velîd, Ayyâş ve Seleme ile diğer müstaz'af'ların kurtulması için üç yıl dua etmiştir (Buhârî, "Ezân", 128, "Cihâd", 98, "Da'avât", 58; Müslim, "Mesâcid", 294-295). Nihayet Velîd bir fırsatını bulup kaçtı (İbn Sa'd, IV, 132).

Velîd'in Mekke'den üç yıl sonra kaçtığı, ancak yolda düşerek ayağından yaralandığı, kopan parmağının yol açtığı kan kaybı yüzünden Medine'ye bir mil mesafedeki Ebû İnebe kuyusu mevkinde veya Medine'ye girer girmez öldüğü bilgisi (İbnü'l-Esir, V, 455) doğru değildir. Onun umretü'l-kazâdan dönüş yolunda müslümanlara katıldığı zikredilmekle birlikte bizzat umretü'l-kazâyâ katıldığı bilgisi daha doğru kabul edildiğine göre (a.g.e., a.y.; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VI, 406) önceden Medine'ye gelmiş olmalıdır. Umretü'l-kazâ sırasında müslümanların Mekke'ye girişini görmemek için oradan uzaklaşan kardeşi Hâlid'e gönderdiği ve onun İslâmiyet'i benimseme sürecini hızlandırdığı bildirilen mektubundaki üslûbu da Velîd'in Mekke'den umretü'l-kazâdan önce ayrıldığını göstermektedir. Öte yandan Velîd'in Medine'ye

geldikten sonra Resûl-i Ekrem'in emriyle Mekke'ye döndüğü, Müslümanlığını gizleyen bir demircinin yanında bir süre kalıp Tâif civarındaki mülklerini elden çıkardığı, ardından Ayyâş ile Seleme'ye Resûlullah'ın kaçmaları yolundaki emrini bildirdiği ve onlarla birlikte Hz. Peygamber'in hicret yolunu takip ederek Medine'ye döndüğü, peşlerine düşen Hâlid ile bazı müşriklerin onlara yetişemediği belirtilmektedir (İbn Sa'd, IV, 132-133). Velîd'in Mekke'den Ebû Cendel'le birlikte kaçtığı ve Hudeybiye Antlaşması uyarınca Medine'ye gidemeyen Ebû Basîr kumandasındaki gruba katıldığı, bu grubun çevreye verdiği zarardan kurtulmak isteyen müşriklerin talebi üzerine Hz. Peygamber'in emriyle Medine'ye geldiğine dair bilgi yukarıdaki bilgiler kadar kuvvetli bulunmamıştır (a.g.e., IV, 134). Velîd bazı rivayetlere göre hicretin 8. yılında (629) vefat etmiştir. Vefatı üzerine Resûl-i Ekrem'in hanımlarından olan amcasının kızı Ümmü Seleme'nin Velîd için okuduğu mersiye hakkında Resûlullah'ın bazı uyarılarda bulunduğu şeklindeki rivayet (İbn Hacer, III, 690) onun Hz. Peygamber henüz sağ iken öldüğü bilgisini doğrulamaktadır.

Soyu kendisinin Velîd adını verdiği, ancak Resûl-i Ekrem'in adını Abdullah olarak değiştirdiği oğlu vasıtasıyla devam etmiştir. Çokça kâbus gördüğü rivayet edilen Velîd'in bir gün durumunu Resûlullah'a arz etmesi üzerine Resûlullah, ona şu duayı okumasını söylemişti: "Eûzü bi-kelimâtil-lâhi't-tâmmâti min gazabihî ve ikâbihî ve şerri ibâdihî ve min hemezâtî's-şeyâtîn ve en yahdurûn." Bu duayı okuyan Velîd'in kâbuslardan kurtulduğu zikredilmektedir (Müsned, IV, 57; VI, 6).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 57; VI, 6; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 254-255; Vâkîdî, *el-Megâzi*, I, 46, 119, 140-141; II, 629, 746-747; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 131-134; İbn Hibbân, *es-Şikât*, III, 430; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 628-630; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 454-455; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1997, VI, 405-408; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 639-640; Abdülkerim Özaydın, "Ayyâş b. Ebû Rebîa", DîA, IV, 296; Mustafa Fayda, "Hâlid b. Velîd", a.e., XV, 289. CEMAL AĞIRMAN

VELÎME

(الوليمة)

Toplantı ve merasimlerde, özellikle düğünde davetlilere verilen yemek (bk. DÜĞÜN).